

УДК 378.011.31:81:001.89-053.8(043.5)

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ КОМПЕТЕНТІСНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Л. В. Лунгу

ORCID 0000-0001-8545-5079

У статті обґрунтовано педагогічну технологію формування інтелектуальних цінностей як визначення складової компетентної характеристики сучасного педагога. Формування педагогічної культури, розвиток духовної сфери педагога, основними критеріями якої є інтелектуальні цінності, культура мислення, почуттів, гуманна поведінка особистості. Розуміння поняття «цінність» дає відповідь не тільки на питання, що є рушійною силою в життєдіяльності людини, педагога, заради чого здійснюється діяльність, але й на питання про те, як вона реалізується. Аналіз позицій науковців щодо формування інтелектуальних цінностей дозволив визначити теоретичні підходи, що є в основі розробленої технології: особистісно орієнтований, системний, компетентнісний. Особистісно орієнтований підхід (оскільки він спрямований на забезпечення таких стратегій засвоєння теоретичних знань та практичних умінь, котрі відповідають розумовим, емоційно-вольовим, фізичним особливостям) полягає в основі розробки технології формування інтелектуальних цінностей. Системний підхід вимагає організації технології формування інтелектуальних цінностей як поетапної системи, котра дозволяє забезпечувати професійний розвиток фахівців, формувати творчі вміння, поглиблювати знання задля вирішення професійно важливих завдань. Компетентнісний підхід дозволяє забезпечити комплексність знань, представлених у контексті різних дисциплін, спроможність ефективно використовувати їх у практичній діяльності.

Ключові слова: інтелектуальна культура, навчально-пізнавальна компетентність, науково-пізнавальна компетентність, критичне мислення, методологічна культура, дослідницька культура.

Постановка проблеми. Сучасні вимоги суспільства до якості освіти зумовлені тим, що серед важливих завдань освіти, які визначено в Законі

України «Про вищу освіту», Національній стратегії розвитку освіти, провідними є питання сучасної освітньої системи та високі вимоги суспільства до особистості педагога. Стає очевидним, що досягнення цілей сучасної освіти багато в чому пов'язано з особистісним потенціалом сучасного педагога, його загальною й професійною культурою.

Все більшого значення набуває культурологічний аспект сучасного педагога. Поряд з традиційними підходами до формування педагогічної культури значна увага має приділятися розвитку духовної сфери педагога, основними критеріями якої є інтелектуальні цінності, культура мислення, почуттів, гуманна поведінка особистості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчує, що стратегія нової світової системи розвитку орієнтована на демократію, толерантність та ринкові відносини. У цих умовах значно зростає роль освіти – однієї з пріоритетних галузей сучасного духовного розвитку людства. Саме тому різноманітні питання розвитку освіти і формування образу сучасного педагога привертають до себе увагу багатьох дослідників (Є. Барбіна, І. Богданова, В. Бугенко, Г. Васянович, Н. Волкова, О. Глузман, О. Гнізділова, В. Гриньова, С. Золотухіна, Н. Кічук, Н. Кузьміна, З. Курлянд, В. Лозова, В. Луговий, Н. Ничкало, О. Пехота, І. Прокопенко, В. Радул, Т. Рогова, С. Сисоєва, А. Троцько, В. Шпак, Н. Якушко та ін.).

Втім, окреслені наукові дослідження лише торкаються окремих аспектів педагогічних технологій щодо формування інтелектуальних цінностей як такої проблеми, вирішення котрої сприяє оптимізації професійної діяльності сучасного педагога.

Виклад основного змісту дослідження. Відповідно до наших підходів критеріальними характеристиками сучасного педагога, його професійною педагогічною свідомістю є формування інтелектуальних цінностей, які обумовлюють високий статус сучасного педагога.

Педагогічна наука розглядає цінності у зв'язку з поняттями освіти, навчання, виховання, розвитку особистості та інтелекту.

Аналіз праць свідчить, що науковці (зокрема Л. Виготський) розглядали інтелект як результат впливу культури на особистість, її соціалізації; Б. Ананьєв, Г. Костюк – як розумову діяльність, котра концентрує пізнавальні процеси та пов'язана з увагою, мисленням тощо; М. Холодна – як форму організації індивідуального досвіду у вигляді ментальних структур.

Поняття «інтелект» тісно пов'язане й з таким, як «інтелектуальна культура». Інтелектуальна культура є характеристикою діяльності людини у сфері мислення; в процесі цієї діяльності має місце взаємодія із зовнішнім

світом, соціумом, а її результатом є створення нових об'єктивно або суб'єктивно нових знань.

Розуміння поняття «цінність» дає відповідь не тільки на питання, що є рушійною силою в життєдіяльності людини, педагога, заради чого здійснюється діяльність, але й на питання про те, як вона реалізується.

Формування інтелектуальних цінностей тісно пов'язане з пізнавальною діяльністю сучасного педагога. Розкриваючи суть цієї діяльності, слід зазначити, що пізнання – це є «відображення в свідомості людини явищ реальної дійсності, їхньої сутності» (Бусел, 2004, с. 787), «набуття знання, осягнення закономірностей об'єктивного світу» (Зинченко, Мещеряков, 2003, с. 537), «процес психічного відображення, що забезпечує набуття (в тій чи іншій мірі) та засвоєння знань» (Рапацевич, 2005, с. 442). В психологічних джерелах зазначається, що діяльність – це є система взаємодій людини (суб'єкта) зі світом, у ході яких має місце цілеспрямований вплив людини на об'єкт та задоволення нею таким чином власних потреб (Зинченко, Мещеряков, 2003, с. 135). Пізнавальна діяльність – це є діяльність із засвоєння наукового, етичного, естетичного та інших видів досвіду людства (Афанасьєва, Букреєв, Воробйова, Глинська, Троїцька, 2005, с. 126-127).

Одним з принципово важливих напрямів професійної діяльності педагогічних кадрів є технологічний. Як відомо, технологія – це є сукупність знань про послідовність певних операцій у процесі продукування (виробництва) чогось (Бусел, 2004, с. 1245).

Аналіз позицій науковців щодо формування інтелектуальних цінностей сучасних педагогів (І. Бех, Н. Бібік, М. Васильєва, В. Гриньова, І. Зязюн, Г. Кловак, Т. Колодько, В. Кремень, В. Кушнір, В. Лозова, В. Радул, О. Савченко, М. Солдатенко) дозволив визначити теоретичні підходи, що є в основі розробленої технології: особистісно орієнтований, системний, компетентнісний.

Особистісно орієнтований підхід передбачає, насамперед, як зазначає К. Абульханова, визнання самоцінності іншої людини, що і полягає в основі суб'єкт-суб'єктних відносин у життєдіяльності не лише суспільства, а й навчально-виховного процесу на всіх ступенях. Цей підхід, як справедливо підкреслює науковець, розкриває, реалізує досягнуту людиною суб'єктну активність, розвиває її здібності відповідно до її особливостей, допомагає їй «об'єктуватися» в суспільстві та в професійній діяльності, втілити власну сутність, усвідомити, присвоїти та реалізувати сенс свого життя. Саме в контексті цього підходу, як зазначає І. Бех, є можливим розширення горизонтів особистості педагога, активізація його морально-духовного розвитку (2003, с. 13).

Особливого значення в особистісно орієнтованому підході набуває формування «Я-концепції» особистості, тобто розробка та реалізація «теорії самого себе» (Курлянд, 2002, с. 35) протягом життя: висунення цілей самовдосконалення відповідно до ідеалів, ціннісних орієнтацій, програмування свого розвитку, втілення цієї програми, аналіз результатів та самозміна. Як підкреслює науковець, така теорія передбачає не лише розбудову актуального «Я», але «Я-ідеального», такого, яким фахівець хотів би бути; саме таке «Я-майбутнє», «Я-ідеальне» й виступає важливим чинником мотивації професійного самостановлення сучасного педагога (Курлянд, 2002, с. 36).

Важливим положенням особистісно орієнтованого підходу є досягнення повноти своєї «самості». Є. Вахромов (2002), аналізуючи наукову позицію У. Джеймса, характеризує такі рівні самості: матеріальний (фізичне тіло людини, а також усе, що її оточує та що вона цінує: сім'я, житло, майно, робота), соціальний (визнання людини в суспільстві, її соціально значущі досягнення), духовний (суб'єктивний внутрішній світ людини) (с. 36). Духовна еволюція людини забезпечується через реалізацію її самості в активно-творчій діяльності в соціумі.

Слід зазначити також, що у центрі особистісно орієнтованого підходу знаходиться особистість не лише з її вміннями, знаннями та навичками, а, що є надзвичайно важливим, з її ідеалами, цінностями, потребами, прагненнями, емоціями. Особистісно орієнтований підхід спрямовує на врахування особливостей мотиваційної сфери та розвиток пізнавальної мотивації. Переживання радості пізнання нового, отримання об'єктивно значущого результату в пошуково-творчій діяльності сприяє формуванню інтелектуальної цінності педагогів. З цього приводу В. Лозова (2000) наголошує на тому, що інтереси впливають на готовність особистості діяти, й, навпаки, активна діяльність впливає на формування мотивів та пізнавальних потреб особистості (с. 8). В окресленому контексті К. Ізард (2007) слушно зазначає, що гностичні емоції викликають прагнення особистості до відкриттів. Бажання брати участь та самостійно організувати діяльність пошуково-творчого характеру робить особистість здатною до самоствердження та самореалізації, що і є вершиною людського розвитку.

Отже, особистісно орієнтований підхід (оскільки він спрямований на забезпечення таких стратегій засвоєння теоретичних знань та практичних умінь, котрі відповідають розумовим, емоційно-вольовим, фізичним особливостям, що реалізують суб'єкту позицію сучасних фахівців, а також спрямовані на активізацію пізнавального інтересу, гностичних емоцій,

створення на заняттях атмосфери співпраці, взаємодопомоги) полягає в основі розробки технології формування інтелектуальних цінностей.

Розробка та функціонування будь-якої технології не уявляється можливою без урахування вимог системного підходу, оскільки її іманентною характеристикою є наявність у ній етапів, що мають певну мету, відповідні кожному з етапів засоби та форми організації певного процесу.

В цьому аспекті А. Брушлинський (1979) небезпідставно вважає, що саме системний підхід ураховує цілісність та ієрархічність будь-якого об'єкта як системи (с. 269). З. Курлянд (2005) у окресленому ракурсі зазначає, що системний підхід є цілісним та планомірним підходом, котрий вимагає внутрішньої й зовнішньої упорядкованості діяльності особистості (с. 18).

Слід зупинитися й на тому, що В. Кушнір (2001) цілком слушно пропонує розглядати педагогічну реальність як онтологічну систему, якій притаманні нескінченність можливостей, мінливість, самоорганізованість, поліцентричність, полілогічність. У цьому сенсі фахівці мають виявляти ініціативу саме для того, щоб перетворювати можливості, котрі з'являються в педагогічній реальності, в певні схеми, моделі, творчі засоби (с. 3).

Таким чином, системний підхід вимагає організації технології формування інтелектуальних цінностей як поетапної системи, котра дозволяє забезпечувати професійний розвиток фахівців, формувати творчі вміння, поглиблювати знання задля вирішення професійно важливих завдань.

Окрім системного, важливим теоретичним підходом розробки й упровадження технології формування інтелектуальних цінностей є компетентнісний, оскільки саме цей підхід, як слушно зазначають науковці М. Дороніна, І. Литовченко (2010), дозволяє забезпечити комплексність знань, представлених у контексті різних дисциплін, спроможність ефективно використовувати їх у практичній діяльності, інтегровано актуалізувати вміння в умовах професійної проблемної ситуації (с. 99).

Експертами програми «DeSeCo», вітчизняними науковцями (Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубачева) (2012) наголошується на тому, що компетентність доцільно розглядати як здатність задовольняти потреби, результативно виконувати певні завдання, реалізовувати виробничі функції. Науковці підкреслюють, що кожна компетентність поєднує взаємовідповідні знання, практичні навички, цінності, емоції, етичні норми, мотиви (с. 10). І. Зязюн (2012), характеризуючи різницю у вживанні понять «компетентність» та «знання спеціаліста», наполягає на тому, що знання є

єдиними для всіх студентів, а компетентність – індивідуальною, ексклюзивною, саме вона відображає «власний начерк спеціаліста» (с. 21). Науковець привертає увагу до того, що компетентний педагог здатний самостійно розробляти необхідні орієнтири у своїй професійній діяльності та знаходити правильне вирішення проблемної ситуації.

Ці ідеї розвиваються О. Семенов (2006), яка розглядає педагогічну компетентність як таке утворення, котре віддзеркалює знання теорії та практики навчання й виховання, педагогічної етики, концепцій розвитку педагогічних явищ, уміння проектувати професійну діяльність (с. 42).

Методологічна культура, як засвідчує аналіз наукових джерел (О. Бережнова, Л. Казанцева, С. Казанцев, М. Князян, В. Кравцов, О. Савченко), віддзеркалює позитивне ставлення особистості до розширення знань про методологію дослідницької діяльності, готовність до метапізнання (пізнання процесу пізнання (О. Савченко)), особистісного й професійного саморозвитку, рефлексії.

Дослідницька культура висвітлюється в роботах учених як здатність до організації наукового пошуку на основі сформованих методів пізнання, дослідницьких умінь, критичного мислення, інтересу до проблем професійної діяльності педагога. Важливою в аспекті висвітлення дослідницької культури нам видається наукова позиція О. Кучерявого (2005), який цілком слушно наполягає на необхідності виконання вчителем-дослідником (тобто педагогом з високим рівнем сформованості дослідницької культури) системи функцій, котра відображає такі напрями педагогічно-дослідницької діяльності вчителя: діагностико-прогностичний, ціннісно-орієнтаційний, організаційно-розвивальний, професійно-творчий, управлінсько-комунікативний, соціально-педагогічний.

Таким чином, на основі проаналізованих наукових джерел, власного професійного досвіду, можна зробити **висновок**, що інтелектуальна цінність як складова компетентної характеристики сучасного педагога відображає різні форми та взаємодії суспільного й індивідуального в особистості педагога. Вона формується під впливом об'єктивної дійсності, шляхом оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками. На цій підставі сучасний педагог реалізує засвоєні професійні цінності, порівнюючи їх з власними переконаннями, потребами та інтересами.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади : навчально-методичний посібник. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
2. Брушлинский А. В. Мышление и прогнозирование. Москва : Мысль, 1979. 230 с.

3. Большой психологический словарь / Сост. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. Санкт-Петербург : Прайм-Еврознак. 2003. 672 с.
4. Вахромов Е. Е. Проблема Человека : Самость и Я в психологии. *Мир психологии*. 2002. № 2 (30). С. 30-44.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
6. Дороніна М., Литовченко І. Когнітивна компетентність : діагностика, розвиток. *Вища школа*. 2010. № 10. С. 99-113.
7. Зязюн І. Немає педагогіки без педагога ... *Рідна школа*. 2012. № 4-5. С. 19-23.
8. Изард К. Э. Психология эмоций. Санкт-Петербург : Питер, 2007. 464 с.
9. Кострюков С. В. Формування демократичних цінностей студентської молоді в трансформаційний період : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : спец. 09.00.10. Київ, 2004. 17 с.
10. Кремень В. Інноваційність і освіта. *Рідна школа*. 2012. № 4-5. С. 7-9.
11. Курлянд З. Н. Становлення позитивної Я-концепції майбутнього вчителя. Одеса : ПНЦ АПН України – М. П. Черкасов, 2005. 163 с.
12. Кушнір В. А. Системний аналіз педагогічного процесу : методологічний аспект : монографія. Кіровоград : Видавничий центр КДПУ, 2001. 348 с.
13. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. 2-е вид. доп. Харків : ОВС, 2000. – 175 с.
14. Педагогика : Большая современная энциклопедия / [сост. Е. С. Рапацевич]. Мінськ : «Современное слово», 2005. 720 с.
15. Семенов О. Формування професійної компетентності майбутніх педагогів-словесників при вивченні психолого-педагогічних курсів. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2006. № 4. С. 41-50.
16. Філософія : навч.-метод. посібник / Л. В. Афанасьєва, В. В. Букрєєв, Л. С. Воробйова, Л. Ф. Глинська, Т. С. Троїцька. Київ : Акцент, 2005. 200 с.

References

1. Bekh, I. D. (2003). *Vykhovannia osobystosti: u 2 kn. Kn. 2: [Osoby'stisko oriyentovanyi pidkhid: naukovopraktychni zasady]. Navchalno-metodychnyi posibnyk [Education of the person: in 2 books. Book 2: Person-oriented approach: scientific and practical principles. Educational and methodical manual]*. Kyiv: Ly'bid' (ukr).
2. Brushlinskiy, A. V. (1979). *Myshlenie i prognozirovanie [Thinking and forecasting]*. Moscow: Mysl' (rus).
3. Meshherjakov, B. G., & Zinchenko, V. P. (2003). *Bol'shoj psihologicheskij slovar' [Big psychological dictionary]*. Saint-Peterburg: Prajm-Evroznak (rus).
4. Vahromov, E. E. Problema Cheloveka: Samost' i Ja v psihologii [Problem of human: the Self and the "I" in spychology]. *Mir psihologii*, # 2 (30), 30-44 (rus).
5. Busel, V. T. (Ed.). (2004). *Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoyi ukrainskoyi moyi [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]*. Kyiv; Irpin: VTF "Perun" (ukr).

6. Doronina, M., & Ly'tovchenko, I. (2010). Kognityvna kompetentnist: diagnostyka, rozvytok [Cognitive competence. Activity, development]. *Vy'shha shkola*, # 10, 99-113 (ukr).
7. Zyazyun, I. (2012). Nemaye pedahohiky bez pedahoha ... [There is no pedagogy without a teacher]. *Ridna shkola*, # 4-5, 19-23 (ukr).
8. Izard, K. Je. (2007). *Psykhohohiya emotsiy [Psychology of emotions]*. Saint-Peterburg: Piter (rus).
9. Kostryukov, S. V. (2004). *Formuvannya demokratychnykh tsinnostey studentskoyi molodi v transformatsiynyi period [Formation of democratic values of student youth in transformational period]*. (Abstract of the Thesis of Candidate of Philosophical Sciences). Kyiv (ukr).
10. Kremen, V. (2012). Innovatsiynist i osvita [Innovativeness and education]. *Ridna shkola*, # 4-5, 7-9 (ukr).
11. Kurlyand, Z. N. (2005). *Stanovlennya pozytyvnoyi Ya-kontseptsii maybutnoho vchytelia [Formation of the positive self-concept of the future teacher]*. Odesa: PNCZ APN Ukrainyiny' M. P. Cherkasov (ukr).
12. Kushnir, V. A. (2001). *Systemnyi analiz pedahohichnoho protsesu: metodolohichniy aspekt: monografiya [System analysis of pedagogical process: methodological aspect: monograph]*. Kirovograd: Vydavnychiy tsentr KDPU (ukr).
13. Lozova, V. I. (2000). [Tsilisnyi pidkhd do formuvannya piznavalnoyi aktyvnosti shkolyariv]. H. S. Skovoroda Kharkiv State Pedagogical University. (2-d ed., corr., add.). Kharkiv: OVS (ukr).
14. Rapatsevich, E. S. (2005). *Pedahohika: Bolshaya sovremennaya entsiklopediya [Pedagogics: Big Modern Encyclopedia]*. Minsk: "Sovremennoe slovo" (rus).
15. Semenoh, O. (2006). Formuvannya profesiynoi kompetentnosti maybutnikh pedahohiv-slovesnykiv pr' vyvchenni psykhohoh-pedahohichnykh kursiv [Formation of professional competence of future teachers-language teachers in the study of psychological and pedagogical courses]. *Pedahohika i psykhohohiya profesiynoi osvity*, # 4, 41-50 (ukr).
16. Afanasyeva, L. V., Bukryeyev, V. V, Vorobyova, L. S., Glynska, L. F, & Troyiczek, T. S. (2003). *Filosofiya: navch.-metod. posibnyk [Philosophy: teaching aid]*. Kyiv Akcent (ukr).

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ
ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ КАК ОПРЕДЕЛЯЮЩАЯ
СОСТАВЛЯЮЩАЯ КОМПЕТЕНТНОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ
СОВРЕМЕННОГО ПЕДАГОГА**

Л. В. Лунгу

В статье рассматривается педагогическая технология формирования интеллектуальных ценностей как составляющая компетентной характеристики современного педагога. Формирование педагогической культуры, развитие духовной сферы педагога, основными критериями которой являются

интеллектуальные ценности, культура мышления, чувств, гуманное поведение личности. Понятие «ценность» дает ответ не только на вопрос, что является движущей силой в жизнедеятельности человека, педагога, ради чего осуществляется деятельность, но и на вопрос о том, как она реализуется. Анализ позиций ученых по формированию интеллектуальных ценностей позволил определить теоретические подходы к основам разработанной технологии: лично ориентированный, системный, компетентностный. Лично ориентированный подход (поскольку он направлен на обеспечение таких стратегий усвоения теоретических знаний и практических умений, которые соответствуют умственным, эмоционально-волевым, физическим особенностям) лежит в основе разработки технологии формирования интеллектуальных ценностей. Системный подход требует организации технологии формирования интеллектуальных ценностей как поэтапной системы, которая позволяет обеспечивать профессиональное развитие специалистов, формировать творческие умения, углублять знания для решения профессионально важных задач. Компетентностный подход позволяет обеспечить комплексность знаний, представленных в контексте различных дисциплин, способность эффективно использовать их в практической деятельности.

Ключевые слова: интеллектуальная культура, учебно-познавательная компетентность, научно-познавательная компетентность, критическое мышление, методологическая культура, исследовательская культура.

PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES OF FORMATION OF INTELLECTUAL VALUES AS A DETERMINATION OF COMPLEX COMPETENT CHARACTERISTICS OF MODERN PEDAGOGUE

L. V. Lungu

The article substantiates the pedagogical technology of formation of intellectual values as a definition of the component of the competent characteristic of a modern teacher. Formation of pedagogical culture, development of the spiritual sphere of the teacher, the main criteria of which are intellectual values, culture of thinking, feelings, humane behavior of the individual. Understanding the concept of "value" gives an answer not only to the question, which is the driving force in the life of a person, a teacher, for the sake of which activities are carried out, but also on the question of how it is implemented. Analysis of the positions of scientists in the formation of intellectual values of modern, allowed to determine the theoretical approaches that underlie the developed technology: personally oriented, systemic, competence. Personally oriented approach (since it is aimed at providing such strategies for mastering the theoretical knowledge and practical skills that correspond to the mental, emotional-volitional, physical characteristics) is the basis for the development of technology for the formation of intellectual property. The system approach requires the organization of technology for the formation of intellectual property as a phased system that allows professional development of specialists, creative skills, deepening knowledge to solve professionally

important tasks. Competency approach allows to provide the complexity of knowledge represented in the context of different disciplines, the ability to effectively use them in practice.

Key words: *Intellectual culture, educational and cognitive competence, scientific and cognitive competence, critical thinking, methodological culture, research culture.*

Лунгу Лариса Валентинівна – викладач кафедри загальної педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету (м. Ізмаїл, Україна). E-mail: lungulara@ukr.net

Lungu Larisa Valentinivna – teacher of the Department of General Pedagogy, Pre-school, Primary and Special Education of the Izmail State Humanitarian University (Izmail, Ukraine). E-mail: lungulara@ukr.net